

УДК 377

Оксана Коробань,
викладач кафедри професійної освіти та технологій за профілями
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Метою статті є вивчення питання формування політики ЄС в області професійної освіти і визначення шляхів її модернізації в Україні відповідно до європейських стандартів. У статті розглядаються питання формування політики ЄС в галузі регулювання професійно-технічної освіти. Виявлені основні фактори, що визначають стандарти освіти ЄС. Визначено проблеми професійної освіти в Україні, сфери співробітництва між Україною та ЄС у напрямку реформування національної системи професійної підготовки.

Ключові слова: вища освіта відповідного навчання, Європейський союз, євроінтеграція.

Цель статьи – изучить вопросы формирования политики ЕС в области профессионального образования и определить пути ее модернизации в Украине по европейским стандартам. Статья посвящена вопросам формирования политики ЕС в сфере профессионально-технического образования. Раскрыты основные детерминанты образовательных стандартов ЕС и проблемы профессионального образования в Украине, области сотрудничества между Украиной и ЕС в этой сфере и направления реформ национальной системы профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональное образование и обучение, Европейский союз, евроинтеграция.

The aim of the article is to study the formation of EU policy in the field vocational education and identify the ways of its modernization in Ukraine according to European standards. The article deals with the formation of EU policy in the regulation of vocational education. The main determinants of the EU education standards are discovered. The problems of vocational education in Ukraine are identified. The areas of cooperation between Ukraine and the EU in this sphere and directions of the national system of vocational training reforming are defined. The principal areas of vocational education reform in Ukraine in ensuring its compliance with EU standards are improving the quality and effectiveness; providing easy access to professional training of all categories of the population, including access to lifelong learning for people of

all ages; implementation of European standards for vocational education, particularly in the direction to match labor market needs and the use of effective mechanisms of social partnership; intensifying training of workers to the EU level.

Key words: *vocational education and training, European Union, eurointegration.*

Модернізація галузі освіти є ваговою складовою сучасного етапу економічної трансформації України в межах євроінтеграційного процесу.

Серед першочергових напрямів реформування, згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, є підвищення ефективності системи професійно-технічної освіти і професійної підготовки у напрямі забезпечення відповідності потребам ринку праці та стандартам ЄС.

Ураховуючи наміри України щодо приєднання до європейського простору вищої професійної освіти, необхідність вивчення досвіду європейських країн з метою удосконалення системи фахової підготовки в умовах професійної освіти України, тема нашої статті є досить актуальною.

Мета статті: виявити провідні тенденції професійної підготовки фахівців в умовах розвитку сучасної європейської освіти в Україні. Відповідно визначено основні завдання:

1. Проаналізувати ступінь дослідженості обраної проблеми у вітчизняній педагогічній теорії та за кордоном.
2. Охарактеризувати історичні етапи становлення і розвитку професійної освіти в Україні.
3. Виявити провідні тенденції професійної підготовки фахівців в ВНЗ України.
4. Визначити перспективні напрями використання досвіду професійної підготовки фахівців в коледжах країн Євросоюзу в Україні.

Проблемам функціонування та розвитку національної системи освіти та дослідженню механізмів управління системами освіти найбільш розвинених країн присвячено чимало наукових праць вітчизняних вчених: Н. Абашкіної, Л. Ващенко, М. Дарманського, Г. Єльнікової, К. Корсака, М. Лещенко, О. Локшиної, С. Майбороди, П. Третьякова, Л. Пуховської, Л. Сергєєвої та ін. Перегляд вітчизняних публікацій, присвячених різним точкам зору на проблемну ситуацію, яка склалася в сфері професійно-технічної освіти України, переконливо демонструє, що переважна більшість науковців пов'язує надії на вихід цієї галузі із затяжної кризи з інтеграційними процесами входження України до європейського освітнього простору. В той же час, недостатньо висвітленим у наукових дослідженнях залишається питання адаптації стандартів професійно-технічної освіти та її якості до вимог та рівня Європейського Союзу.

Формування політики Європейського Союзу у сфері регулювання розвитку професійно-технічної освіти характеризується рядом визначальних етапів (представлених у Табл. 1), які ввели ключові принципи і механізми

управління даною сферою. Наприклад, цінність Лісабонської конвенції (2000 р.) полягає в обґрунтуванні положення щодо взаємодії «між політикою в галузі економіки, зайнятості і розвитку людських ресурсів на основі забезпечення високоякісної професійної освіти і навчання та підвищення ефективності використання інвестицій в людські ресурси» [2].

Таблиця 1

Формування політики ЄС у сфері регулювання розвитку професійно-технічної освіти

Документ/подія	Рік	Зміст
Лісабонська стратегія (Копенгагенський процес)	2000	Метою є створення в Європі системи професійної освіти, яка стане загально визнаним еталоном якості у світі. Європейське регулювання окреслило такі базові вміння, які мають формуватися в рамках неперервного навчання: – знання інформатики; – іноземних мов; – технологічної культури; – підприємливість, а також якості й уміння, необхідні для суспільного життя.
Доповідь Європейської Комісії «Про конкретні майбутні завдання для системи освіти та професійної підготовки в Європі», м. Стокгольм	2001	Доповідь містить пропозиції щодо спільних дій країн-членів у сфері освіти і є першим документом, що пропонує уніфіковану стратегію розвитку національних освітніх політик, включаючи такі кардинальні зміни: 1. Підвищення якості та ефективності систем освіти та підготовки в країнах ЄС. 2. Спрощення доступу до всіх форм освіти упродовж життя. 3. Посилення відкритості систем освіти та підготовки фахівців у всьому світі.
Копенгагенська Декларація Європейської Комісії та міністрів освіти європейських країн з розвитку співробітництва в галузі професійної освіти і навчання в Європі	2002	Започатковано «Копенгагенський процес», спрямований на реалізацію низки завдань: – створення єдиного європейського простору в галузі професійної освіти і навчання (ПОН); – забезпечення прозорості кваліфікацій за рахунок упровадження Європейського резюме; – запровадження єдиної рамки кваліфікацій для забезпечення порівнюваності та прозорості національних кваліфікацій; – розробки загальних принципів визнання неформального і спонтанного навчання; – розробки кваліфікацій і компетенцій на галузевому рівні у рамках різних програм ЄС; – забезпечення якості і розробки загальних критеріїв і принципів оцінки якості ПОН для підвищення економічної ефективності від інвестицій;

		– задоволення потреб у навчанні викладачів і майстрів ПОН шляхом участі, підвищення ролі і мотивації педагогічних працівників професійних навчальних закладів.
Створення Європейської референційної рамки забезпечення якості професійної освіти	2009	Метою є підтримка і моніторинг постійного вдосконалення національних систем професійної освіти і навчання.
Туринський процес (за ініціативи Європейського фонду освіти)	2010	Основне завдання полягає у виробленні єдиної позиції за стратегіями подальшого розвитку державних політик і систем професійної освіти і навчання, приймаючи до уваги роль останніх у підвищенні конкурентоспроможності і забезпеченні стійкого та інклюзивного зростання.

У країнах Європейського Союзу інтенсифікувалися інтеграційні процеси в галузі освіти, включаючи професійну освіту і навчання. Вони обумовлені цілим рядом причин, серед яких основними є:

- реалізація стратегії навчання протягом усього життя;
- необхідність забезпечення порівнювальності та співставленості кваліфікацій, одержаних громадянами різних країн;
- визнання кваліфікацій, отриманих у ході попередньої трудової діяльності та шляхом формального і неформального навчання;
- прискорений перехід до суспільства, заснованого на знаннях.

Істотним елементом Зони європейської вищої освіти є навчання впродовж усього життя.

Навчальні плани ПТНЗ з одного боку, містять освітні стандарти (однакові для закладів одного типу), з іншого – вони пропонують зміст навчання, що відрізняється залежно від навчального закладу та регіону, в якому його розташовано.

Фундаментальним принципом освітньої політики ЄС є співпраця навчальних закладів, особливо професійно-технічних, із соціальними партнерами. До найважливіших заходів у рамках соціального партнерства належить співпраця ПТНЗ із роботодавцями у розробці навчальних планів.

Важливим аспектом освітньої політики ЄС є регулювання проблеми визнання навиків, отриманих в результаті неформального та інформального навчання.

Необхідно підкреслити, що основною вимогою для країн-кандидатів на вступ до ЄС є децентралізація, що відображено у принципах децентралізації, які покладені в основу функціонування системи державного управління країн спільноти (побудови громадянського суспільства, ефективності, прозорості, відкритості, підзвітності, гнучкості та субсидіарності). Питання децентралізації набуває особливої важливості для України у зв'язку з її євроінтеграційними прагненнями.

На сучасному етапі розвиток професійно-технічної освіти в Україні

характеризується рядом проблем:

1. Значною залишається потреба підприємств у кваліфікованих робітниках найпростіших професій у сфері торгівлі, послуг, у промисловості, будівництві, на транспорті тощо, у робітниках із обслуговування, експлуатації та здійснення контролю за роботою технологічного устаткування, виробництва устаткування та машин.

2. Майже половину незайнятих громадян, зареєстрованих у державній службі зайнятості як безробітні, становить молодь, серед них 74,1 тис. осіб – випускники вищих та професійно-технічних навчальних закладів [3, с. 115]. На думку роботодавців, основними причинами молодіжного безробіття є невідповідність обсягів та напрямів професійного навчання потребам економіки та ринку праці, недостатній рівень якості професійної підготовки, незадовільні умови праці, які пропонуються молоді роботодавцями на конкретних робочих місцях.

3. Для адаптації кваліфікації робочої сили до динамічних потреб сучасного виробництва необхідні інвестиції у підготовку. Однак працівники проходять навчання в середньому раз на 11 років, тоді як у Європейському Союзі працівники навчаються кожні 5 років [5, с. 9].

4. В зв'язку з демографічною ситуацією має місце зменшення контингенту осіб, що навчаються.

5. Ефективність професійної орієнтації в Україні є дуже низькою. Поясненням цьому є ряд факторів, серед яких недосконала державна політика; обмежене державне фінансування заходів із професійної орієнтації; недостатні стимули для роботодавців брати участь у заходах із професійної орієнтації на їхніх підприємствах.

6. У зв'язку із заниженою престижністю системи професійної освіти, число учнів, що приходять до системи професійно-технічної освіти, щороку зменшується, тоді як число людей, що вступають до вищих навчальних закладів, щороку збільшується. Така ситуація призводить до структурного дисбалансу на українському ринку праці, де співвідношення осіб, що мають диплом про вищу освіту і диплом про професійну освіту, становить близько 70:30, в той час як аналогічне співвідношення в країнах ЄС не перевищує 40:60 або навіть є меншим [6].

7. Невідповідність навичок на ринку праці України: як правило, знання та навички випускників, що приходять на ринок праці, не відповідають очікуванням роботодавців.

8. Підприємства, що наймають випускників ПТНЗ нерідко залишаються незадоволеними рівнем їхніх навичок, кваліфікації.

Ефективним інструментом співробітництва у сфері освіти в рамках Програми Східного партнерства є спеціальні програми європейського союзу, зокрема, з 2014 року це програма Еразмус+, спрямована на підтримку посиленої співпраці в Європі в галузі професійно-технічної освіти та забезпечення її якості (Табл. 2).

Таблиця 2

Програми Європейського Союзу у забезпеченні співпраці в розвитку професійно-технічної освіти України

Програма ЄС	Сфера застосування	Напрями діяльності	Цілі	Основні види діяльності за напрямом
ЕРАЗМУС+ (напрямок Жан Моне)	Професійно-технічна освіта (ПТО)	Ключовий напрямок діяльності – 1. Мобільність ПТО	Збільшення можливостей щодо навчання за кордоном для учнів ПТО заради набуття ними навичок, необхідних для переходу від освіти та підготовки до роботи.	Стажування учнів за кордоном на підприємствах, у державних установах, неурядових організаціях. Стажування фахівців ПТО на підприємстві або у закладі освіти / професійної підготовки.
		Ключовий напрямок діяльності – 2. Співпраця задля інновацій (Стратегічні партнерства ПТО)	Покращити реагування системи ПТО на специфічні потреби ринку праці, сприяти посиленню економічної конкурентоздатності в різних секторах.	Сприяння структурованій та довготерміновій співпраці між закладами ПТО та стейкхолдерами
		Ключовий напрямок діяльності – 3. Співпраця задля інновацій (Альянси професійної майстерності)		Розроблення та запровадження програм, що відповідають вимогам ринку праці та потребам студентів у різних секторах економіки.
		Ключовий напрямок діяльності – 4. Підтримка реформ	Підтримка розробок/напрацювань ЄС у сфері освітньої політики та відповідь на деякі конкретні цілі системи ПТО.	Взаємне колегіальне навчання та спільне навчання у тематичних робочих групах. Дослідження з покращення якості та забезпечення учнівських стажувань.
	Освіта дорослих	Ключовий напрямок діяльності – 1. Мобільність персоналу	Розвиток і розширення знань, навичок і компетентностей	Участь у структурованих курсах / тренінгах за кордоном. Період стажування / спостереження за

				роботою в сфері освіти дорослих або у відповідній організації іншого сектору за кордоном.
		Ключовий напрям діяльності – 2. Співпраця задля інновацій та обміну кращими практиками	Забезпечити можливості для якісного навчання та викладання для дорослих і покращити пропозиції щодо навчання провайдерами освітніх послуг для дорослих.	Міжгалузєва співпраця з метою обміну досвідом і кращими практиками між організаціями Розроблення, тестування та затвердження нових навчальних планів, методів навчання або інноваційних педагогічних підходів.
		Ключовий напрям діяльності – 3. Підтримка реформ	Сприяння розвитку національної політики та європейського діалогу щодо розвитку систем і практик освіти дорослих	Сприяння розвитку національної політики та європейського діалогу щодо розвитку систем і практик освіти дорослих
Програма TWINNING	Співпраця на рівні державних службовців аналогічних органів державної влади країн-членів ЄС та України	Допомога Україні у реформуванні системи освіти відповідно до політики безперервного навчання Євросоюзу.	Ефективне застосування Національної рамки кваліфікацій та розвиток елементів забезпечення якості освіти.	Консультування (щодо підготовки законопроектів, з організаційно-інформаційних питань тощо), тренінги, навчально-ознайомлювальні поїздки та стажування

Метою освітнього проекту Twinning, спрямованого на вдосконалення української професійно-технічної освіти, є допомога Україні у реформуванні системи освіти відповідно до політики безперервного навчання Євросоюзу. Серед результатів програми Twinning варто відзначити спільні напрацювання українських, датських і німецьких експертів, що лягли в основу нового законопроекту «Про професійну освіту», рамкового закону «Про освіту», законопроекту про внесення змін до чинного Закону України «Про професійно-технічну освіту» та низки інших нормативних документів [4]. Новим законодавством передбачається створення в Україні принципово нового типу навчального закладу – регіонального центру професійної освіти, який має готувати спеціалістів за різними профілями (від фотографів і дизайнерів до слюсарів та кухарів), орієнтуючись на потреби свого регіону й країни.

У березні 2015 року, Рада асоціації між Україною та ЄС схвалила оновлений Порядок денний асоціації для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію [2]. Важливим елементом порядку денного є прагнення підтримати Україну у розвитку системи професійної освіти і навчання, щоб краще задовольняти динамічні потреби економіки, забезпечити модернізацію ПТО структур, що здійснюється в межах Копенгагенського процесу.

Таким чином, принциповими напрямами реформування професійно-технічної освіти України у забезпеченні її відповідності стандартам ЄС є:

- Підвищення її якості та ефективності.
- Впровадження європейських стандартів професійно-технічної освіти, зокрема, у напрямі забезпечення її відповідності потребам ринку праці та застосування ефективних механізмів соціального партнерства.
- Забезпечення полегшеного доступу до професійної освіти усіх категорій населення, в тому числі доступу до навчання протягом усього життя для осіб будь-якого віку.
- Інтенсифікація підвищення кваліфікації працівниками до рівня країн ЄС (мінімум 1 раз в 5 років).
- Розробка необхідних законодавчих ініціатив та економічних механізмів адаптації професійно-технічної освіти до європейських вимог є перспективними напрямами подальших розробок з даної тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. European Training Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/>
2. Lisbon European Council Presidency Conclusions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/>
3. Грищук Ю. В. Поняття «професійна освіта та навчання» у вітчизняному науковому просторі / Ю. В. Грищук // Освітологічний дискурс. – 2014. – № 4. – С. 112–120.
4. Інформація щодо стану моніторингу виконання у II кварталі 2015 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.co.uk/url?url=http://www.mon.gov.ua>
5. Нижник В. М. Соціальна політика у формуванні антикризових напрямів підвищення людського потенціалу України / В. М. Нижник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6. Т. 2. – С. 7–11.
6. Проект Європейського Союзу «НЕО – Національний Еразмус+ офіс в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.erasmusplus.org.ua/pro-nas.html>
7. Сергеева Л. М. Інституції професійно-технічної освіти країн Європейського Союзу / Л. М. Сергеева. – К. : Арт Економі, 2012. – 120 с.
8. Туринский процесс 2012: межстрановой отчет. Прогресс в развитии навыков: от общих вызовов к особым решениям для каждой страны // ЕФО. – 2013. – 52 с.